

UČITELJI KAO NOSIOCI INKLUZIVNOG FIZIČKOG VASPITANJA

VIŠNJA ĐORĐIĆ, TATJANA TUBIĆ

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija

Pregledni rad /Review Paper/

*Primljeno: 21. februara 2012. godine
Odobreno: 30. marta 2012. godine*

Korespondencija:

*Prof. dr Višnja Đorđić
e-mail: visnja@uns.ac.rs*

Sažetak: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009), krovni obrazovni zakon u Republici Srbiji, sistemski podržava inkluziju kao društveni proces. U novonastalim okolnostima, učitelji i nastavnici fizičkog vaspitanja kao nosioci inkluzivnog fizičkog vaspitanja, suočavaju se sa brojnim izazovima. U okviru šireg istraživanja inkluzivnog fizičkog vaspitanja, sprovedeno je anketiranje učitelja (N=132) u vezi sa kompetencijama, iskustvom i stavovima prema inkluzivnom fizičkom vaspitanju. Inicijalni rezultati pokazuju da je većina učitelja imala priliku da bliže upozna osobe sa razvojnim smetnjama/invaliditetom (61.4%), međutim, do sada je takvoj deci predavalo 47.0% ispitanika. Većina učitelja (58.3%) nema poverenja u sebe kada je reč o podučavanju dece sa razvojnim smetnjama/invaliditetom, a samo 9.1% je pohađalo seminar iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja. Svoje kompetencije pozitivnije opažaju učitelji koji imaju nastavnog iskustva sa takvom decom i koji su imali prilike da bliže upoznaju osobe sa razvojnim smetnjama/invaliditetom. Dobijeni rezultati ukazuju na važnost negovanja inkluzivne kulture i osnaživanja stručnih kompetencija učitelja.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, inkluzivno fizičko vaspitanje, učitelji

Uvod

Intenzivan rad na inkluzivnom obrazovanju u Srbiji započinje sa usvajanjem Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2009. godine. Najupadljivija promena odnosi se na dostupnost redovnog obrazovnog sistema svoj deci, bez obzira na razvojne smetnje, invaliditet, socijalnu deprivaciju i sl. Učitelji su se suočili sa realnošću rada u inkluzivnom odeljenju i svim izazovima koje takav rad podrazumeva, uključujući realizaciju inkluzivnog fizičkog vaspitanja.

Očekivanja vezana za inkluzivno fizičko vaspitanje odnose se na značajne koristi za sve učesnike obrazovnog procesa i lokalnu zajednicu. "Realnost je da fizičko vaspitanje ima potencijal da bude jedan od najviše podržavajućih i najdelatnijih elemenata inkluzivnog procesa u školi" (Rouse, 2009, p. 2). Inkluzivno fizičko vaspitanje izlaže decu sa razvojnim smetnjama /invaliditetom stimulativnijem okruženju, gde vršnjaci mogu da predstavljaju adekvatne rol-modele i gde su veće mogućnosti za prihvatanje od strane vršnjaka i socijalnu inkluziju. Učestvovanje u fizičkom vaspitanju doprinosi formiranju aktivnog načina života, i razvoju fundamentalnih motornih veština, samopoštovanja i socijalnih veština (Block, 1999). Koristi za decu bez smetnji/invaliditeta obuhvataju pozitivniji stav prema osobama sa invaliditetom, poboljšane socijalne veštine, veću usmerenost ka pomaganju drugima i više samopoštovanje (Block, 1999). I nastavnici mogu imati koristi, poput prihvatanja i prepoznavanja individualnih osobenosti svih učenika, dostupnosti specijalista i resursa koji mogu biti od pomoći svim učenicima, kao i osnaživanja stručnih kompetencija (Block, 1999).

Jedan od najvažnijih faktora koji doprinosi uspešnom inkluzivnom fizičkom vaspitanju jesu stavovi nastavnika prema inkluziji (Folsom-Meek & Rizzo, 2002). Na pozitivnije stavove nastavnika fizičkog vaspitanja utiče više obuke tokom školovanja, više iskustva u poučavanju učenika sa smetnjama/invaliditetom

i pozitivnije opažanje sopstvene kompetencije kada je reč o poučavanju ovih učenika (Avramidis, Baylis, & Burden, 2000; Block & Rizzo, 1995; Folsom-Meek & Rizzo, 2002; Kowalski & Rizzo, 1996; Rizzo & Kirkendall, 1995). Jedna od važnih personalnih karakteristika povezanih sa ponašanjem nastavnika u nastavi jeste i osećanje samoefikasnosti. Verovanje/procena pojedinca da je u stanju da obavi određeni zadatak oslanja se na četiri osnovna izvora: prethodna iskustva sa ovladavanjem zadatkom, vikarijska iskustva, socijalnu persuzaciju i fizička i emocionalna stanja (Bandura, 1999). U nekim studijama, pokazalo se da nastavnici opažaju inkluziju kao izvor teškoća i frustracije, predviđaju negativne ishode inkluzivne nastave za redovne učenike i žale se na dodatno opterećenje i nedostatak stručne podrške (Reiter, 1996; Scruggs & Mastropieri, 1996). Sindrom sagorevanja je pozitivno povezan brojem učenika sa invaliditetom, slabim materijalnim uslovima i nedostatkom stručne podrške (Talmor, Reiter, & Feigin, 2005). Postojeća iskustva sa inkluzivnim fizičkim vaspitanjem, pokazuju da kombinacija nepovoljnih stavova nastavnika prema inkluziji i nedovoljna obuka, često rezultiraju neuspehom inkluzije (Block, 1999).

U sklopu naučnog projekta "Inkluzivno fizičko vaspitanje u vojvođanskim školama: izazovi i perspektive"¹ sprovedeno je ispitivanje stavova učitelja i nastavnika fizičkog vaspitanja prema inkluzivnom fizičkom vaspitanju. Ovde će biti prikazani rezultati koji se odnose na prethodno iskustvo učitelja (životno i profesionalno) sa decom sa razvojnim smetnjama/invaliditetom, pohađanje odgovorajuće obuke, te samoefikasnost za realizaciju inkluzivnog fizičkog vaspitanja.

METOD

Ispitanici. Uzorak ispitanika čine 132 učitelja iz osnovnih škola južnobačkog okruga (128 žena, 4 muškarca). Najveći procenat ispitanika ima 16-25 godina radnog staža u prosveti (43.9%), zatim 6-15 godina (34.1%), slede ispitanici sa 25 i više godina radnog staža (17.4%), a najmanje ispitanika ima do 5 godina radnog staža (4.5%). Za potrebe statističke obrade, prema trajanju radnog staža u prosveti formirane su tri kategorije ispitanika: do 15 godina radnog staža, 16 do 25 godina i 25 godina i više.

Mere. Pomoću pitanja zatvorenog tipa, ispitano je prethodno iskustvo ispitanika (Do sada sam imao/la prilike da bliže upoznam osobe sa smetnjama/invaliditetom; Da li ste do sada predavali učenicima sa smetnjama/invaliditetom?), stručna obuka (Da li ste pohađali akreditovani seminar iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja?) i samoefikasnost učitelja (Imam poverenja u sebe kada je reč o podučavanju dece sa smetnjama/invaliditetom).

Statistička obrada podataka. S obzirom da se radi o neparametrijskim podacima, određene su apsolutne i relativne frekvencije, a razlike u distribuciji testirane su pomoću hi-kvadrat testa ($p < .05$).

REZULTATI

U tabeli 1. prikazane su apsolutne i relativne frekvencije odgovora ispitanika na postavljena pitanja.

Rezultati pokazuju da je većina učitelja imala priliku da bliže upozna osobe sa razvojnim smetnjama/invaliditetom (61.4%). Takvoj deci je do sada predavalo 47.0% ispitanika. Samo 9.1% učitelja je pohađalo seminar iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja, a većina učitelja (58.3%) nema poverenja u sebe kada je reč o podučavanju dece sa razvojnim smetnjama/invaliditetom.

¹ Nosilac projekta je Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Novom Sadu, a sufinansijer Sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine.

Tabela 1. Prethodno iskustvo sa decom sa smetnjama/invaliditetom, pohađanje stručne obuke i samoeфикаsnost učitelja

Do sada sam imao/la priliku da bliže upoznam osobe sa smetnjama/invaliditetom.		
DA	81	61.4%
NE	51	38.6%
Ukupno	132	100.0%
Da li ste do sada predavali učenicima sa smetnjama/ invaliditetom?		
DA	62	47.0%
NE	70	53%.0
Ukupno	132	100.0%
Da li ste pohađali akreditovani seminar iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja?		
DA	12	9.1%
NE	120	90.9%
Ukupno	132	100.0%
Imam poverenja u sebe kada je reč o podučavanju dece sa smetnjama/invaliditetom.		
DA	55	41.7%
NE	77	58.3%
Ukupno	132	100.0%

Između ispitanika različitog radnog staža nisu konstatovane značajne razlike u pogledu prethodnog životnog iskustva ($\chi^2(2, 132) = 0.72, p > .05$) i nastavnog iskustva u radu sa decom sa smetnjama/invaliditetom ($\chi^2(2, 132) = 1.57, p > .05$).

Učitelji sa dužim radnim stažom ne razlikuju se značajno od mlađih kolega ni u proceni samoeфикаsnosti za rad u inkluzivnom odeljenju ($\chi^2(2, 132) = 0.46, p > .05$).

Učitelji koji su se izjasnili da su imali priliku da bliže upoznaju osobe sa smetnjama/invaliditetom u statistički značajno većem procentu imaju poverenja u sebe kada je reč o podučavanju ovakve dece (tabela 2).

Tabela 2. Životno iskustvo sa osobama sa smetnjama/invaliditetom i procena samoeфикаsnosti za rad u inkluzivnom odeljenju

	Ima poverenja u sebe		
	DA (%)	NE (%)	∑ (%)
Bliže poznaju osobe sa smetnjama/invaliditetom	40 (49.4)	41 (50.6)	81 (100.0)
Ne poznaju bliže osobe sa smetnjama/invaliditetom	16 (31.4)	35 (68.6%)	51 (100.0)
Ukupno	56 (42.4)	76 (57.6)	132 (100.0)

$$\chi^2 = 1.11 (1, 132), p < .05$$

Tabela 3. Nastavno iskustvo sa učenicima sa smetnjama/ invaliditetom i procena samoeфикаsnosti za rad u inkluzivnom odeljenju

	Ima poverenja u sebe		
	DA (%)	NE (%)	∑ (%)
Predavali učenicima sa smetnjama/invaliditetom	38 (61.3)	24 (38.7)	62 (100.0)
Nisu predavali učenicima sa smetnjama/invaliditetom	17 (24.3)	53 (75.7)	70 (100.0)
Ukupno	55 (41.7)	77 (58.3)	132 (100.0)

$$\chi^2 = 17.03 (1, 132), p = .00$$

Prethodno nastavno iskustvo u radu sa decom sa smetnjama/invaliditetom takođe je pozitivno povezano sa procenjenom efikasnošću učitelja za rad u inkluzivnom odeljenju (tabela 3). S druge strane, učitelji koji su pohađali seminare iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja nisu se značajno razlikovali u procenjenoj samoefikasnosti od ispitanika koji nisu pohađali takve seminare ($\chi^2(1, 132) = 0.09, p > .05$).

ZAKLJUČAK

Uvođenje inkluzivnog modela obrazovanja u Republici Srbiji započelo je školske 2010/11. godine. Uz pripremu prateće zakonske regulative, sprovedene su obuke nastavnog kadra, pilot projekti, uspostavljene osnove sistema podrške (Đorđić i Tubić, 2011). Naše istraživanje pokazuje da manje od polovine ispitanika, koji su neposredni realizatori fizičkog vaspitanja u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, raspoložu prethodnim nastavnim iskustvom u radu sa decom sa razvojnim smetnjama/invaliditetom. Još je manji procenat ispitanika (cca 42%) koji imaju poverenja u svoje sposobnosti za rad u inkluzivnom odeljenju. Manje od 10% pohađalo je stručnu obuku (seminar) iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja, i to su činjenice koje upozoravaju na neophodnost intenzivne edukacije i osnaživanja stručnih kompetencija učitelja kada je reč o inkluzivnom fizičkom vaspitanju. Naše istraživanje potvrdilo je da nastavnici koji su imali prilike da bliže upoznaju osobe sa smetnjama/invaliditetom, odnosno, imaju prethodno nastavno iskustvo u radu sa takvim učenicima, imaju više poverenja u sebe i svoju sposobnost da predaju u inkluzivnom odeljenju. S druge strane, dužina radnog staža i pohađanje seminara iz inkluzivnog fizičkog vaspitanja, nisu u našem istraživanju značajno povezani sa procenjenom samoefikasnošću nastavnika za rad u inkluzivnom odeljenju. Činjenica da je bilo zanemarljivo malo takvih seminara u ponudi, objašnjava dobijene rezultate; neophodna je kontinuirana i sistematska stručna podrška i pomoć nastavnicima, kao i promena stavova svih aktera obrazovnog procesa prema inkluziji (Talmor, Reiter, & Feigin, 2005). S obzirom da se uverenja i stavovi menjaju u najvećoj meri kroz praktična iskustva kao i učestvovanjem u efektivnim programima stručnog usavršavanja (Ben-Yehuda, Leyser, & Last, 2010), to nesumnjivo mogu biti prioritetni pravci daljeg razvoja inkluzivnog fizičkog vaspitanja u našoj sredini.

REFERENCE

1. Avramidis, E., Baylis, P. & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school in one local education authority. *Educational Psychology, 20*(2), 191–211.
2. Ben-Yehuda, S., Leyser, Y., & Last, U. (2010). Teacher educational beliefs and sociometric status of special educational needs (SEN) students in inclusive classrooms. *International Journal of Inclusive Education, 14*(1), 17-34.
3. Block, M. E. (1999). Did we jump on the wrong bandwagon? Problems with inclusion in physical education. *Palaestra, 15*(3), 1-7.
4. Block, M. E., & Rizzo, T. L. (1995). Attitudes and attributes of physical educators associated with teaching individuals with severe and profound disabilities. *Jash, 20*(1), 80-87.
5. Đorđić, V., & Tubić, T. (2011). Inclusive physical education: Challenges and opportunities. In G. Bala (Ed.), *2nd International Scientific Conference "Exercise and Quality of Life"* (pp. 139-144). Novi Sad: Faculty of Sport and Physical Education; University of Novi Sad.
6. Folsom-Meek, S. L., & Rizzo, T. L. (2002). Validating the physical educators' attitude toward teaching individuals with disabilities III (PEATID III) survey for future professionals. *Adapted Physical Activity Quarterly, 19*(2), 141-154.
7. Kowalski, E. M., & Rizzo, T. L. (1996). Factors influencing preservice student attitudes toward individuals with disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly, 13*, 180-196.
8. Rizzo, T. R., & Kirkendall, D. R. (1995). Teaching students with mild disabilities: What affects attitudes of future physical educators?

Adapted Physical Activity Quarterly, 12, 205-216.

9. Rouse, P. (2009). *Inclusion in physical education: fitness, motor and social skills for students of all abilities*. Champaign, IL: Human Kinetics.
10. Talmor, R., Reiter, S., & Feigin, N. (2005). Factors relating to regular education teacher burnout in inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 20(2), 215-229.
11. Reiter, S. (1996). Mainstreaming children with special needs in Israel: a major source of stress in schools. In C. Swarzer & M. Zeidner (Eds.), *Stress, anxiety and coping in academic settings*. Tübingen: Francke Verlag.
12. Scruggs, T. E. & Mastropieri, M. A. (1996). Teacher perception of mainstreaming/inclusion, 1958–1995: a research synthesis. *Exceptional Children*, 63, 59–74.

TEACHERS AS PROTAGONISTS OF INCLUSIVE PHYSICAL EDUCATION

VIŠNJA ĐORĐIĆ, TATJANA TUBIĆ

Faculty of Sports and Physical Education, University of Novi Sad, Serbia

Abstract: The Law on the fundamentals of the education system (2009), being umbrella law on education in Serbia, supports inclusion as societal process in a systemic way. In new circumstances, teachers and PE teachers as protagonists of inclusive physical education, are facing numerous challenges. Within broader research on inclusive physical education, a survey on sample of teachers (N=132) was conducted, dealing with their competencies, experiences and attitudes toward inclusive physical education. Initial findings indicate that majority of teachers have had an opportunity to familiarize with persons having developmental disturbances/disabilities (61.4%), but no more than 47.0% have some teaching experiences with such children. Most of teachers (58.3%) have no self-confidence when it comes to teaching children with disturbances/disabilities, and only 9.1% have attended training in inclusive physical education. More positive competence self-perceptions have teachers who have experiences with teaching such children and those who have had opportunities to get know persons with disturbances/disabilities. Results obtained pointed out the importance of developing inclusive culture and strengthening professional competencies of teachers.

Keywords: inclusive education, inclusive physical education, teachers